

سیدمحمد هاشم موسوی خوانساری چهارسوقی

«آیه الله سید محمد هاشم خوانساری چهار سوقی»، در سال ۱۲۳۵ ق، متولد شد. او، فرزند آیه الله سید زین العابدین خوانساری است. او را سرسلسله خاندان معروف روضائی می‌شناسند.

فهرست مندرجات

- ۱ - معرفی اجمالی
- ۲ - اساتید
- ۳ - شاگردان
- ۴ - آثار
- ۵ - وفات
- ۶ - پانویس
- ۷ - منبع

معرفی اجمالی

میرزا محمد هاشم، هفت برادر داشت که جملگی از علما و فضلا و یا مجتهدان اصفهان بوده‌اند و آیه الله [میرزا محمدباقر خوانساری](#) صاحب کتب پراج «روضت الجنات» یکی از آنان بوده است.
ایشان، در سال ۱۲۷۴ ق، پس از حضور ده ساله در درس مرحوم میر [سید حسن مدرس](#) که از افاضل اعلام اصفهان بود، به [نجف](#) اشرف عزیمت نمود و در درس [شیخ اعظم انصاری](#) حاضر شد و مورد توجه خاص شیخ گردید؛ چنان که شیخ او را به اتمام کتب «اصول آل الرسول» تشویق نمود و نیازمندی [حوزه علمیه نجف](#) را نسبت به چنین کتابی اعلام فرمود. مرادات او با [میرزای بزرگ شیرازی](#) نیز یادآور حضور جدی و علمی میرزا در مدینه العلم نجف اشرف بوده است و بدین سن، میرزا هاشم، از شاگردان و خصیصین مکتب نجف نیز محسوب می‌شود.
میرزا، پس از حضوری چند ساله در نجف اشرف، به [ایران](#) مراجعت کرد و در اصفهان دوباره رحل اقامت افکند و مدت پنجاه سال به تدریس فنون مختلف علمی از [فقه](#) و [اصول](#) و [رجل](#) و... پرداخت و بزرگان بسیاری از محضرش بهره‌ها بردند. در دهه‌های آخر این پنجاه سال، میرزا به مقام افتاء و مرجعیت نائل گردید و مردم نقاط گسترده‌ای از بلاد ایران، به ویژه اصفهان و خوانسار از او تقلید می‌کردند و در موقعیت‌های مختلف، گوش به فرمان او بودند و این [زمان](#)، مصادف بود با مرجعیت میرزای بزرگ شیرازی، مرجع بزرگ [شیعه](#) و صاحب فتوای تحریم تنباکو در نجف اشرف؛ در عین حال، رساله عملیه اش در شهرهای مختلف مورد عمل و مراجعه [مؤمنین](#) بود.

اساتید

اولین استاد وی که کرارا از او نام می‌برده است، والدهش، آقا سید زین العابدین خوانساری است که بسیاری از علوم را در محضرش فراگرفت و استاد دیگرش، برادر فاضل، علامه و صاحب کمالاتش، آقا سید محمد باقر خوانساری، صاحب کتب پراج «روضت الجنات» است.
از اساتید دیگری که خود از مبرزین فضلاء اصفهان بوده و میرزا از محضرش بهره‌های فراوان برده است، آقا میر سید حسن مدرس بوده که پس از فوت سید صدر در سنه ۱۲۶۴ ق، به مدت ده سال، از ملازمین درس وی بوده است و سپس راهی نجف اشرف شده و در محضر شیخ اعظم انصاری زانوی شاگردی به [زمین](#) ساییده است و از خواص شاگردان وی گردیده و مورد توجه شیخ اعظم قرار گرفته است.
آیه الله، آقا شیخ محمد ابراهیم کرباسی، صاحب کتب «اشارات الاصول» نیز استاد دیگر میرزا است؛ همان گونه که سید شفتی، صاحب کتب «مطالع الانوار»، از اساتید اوست. میرزا، مکاتباتی نیز با شیخ محمد حسن، صاحب «جوهر» و آقا سید ابراهیم قزوینی، صاحب «ضوابط الاصول» که از افاضل اعلام نجف اشرف بوده، داشته است و از ناحیه شخص اخیر، به دریافت اجازه [اجتهاد](#) نایل گردیده است.

شاگردان

میرزا، در مدت عمر، به دلیل حضور بلا انقطاع در حوزه‌های علمیه، شاگردان زیادی را تربیت نموده؛ شاگردانی مانند آیت عظام:

۱. سید محمد کاظم طباطبایی یزدی؛
۲. شیخ الشریعه اصفهانی؛
۳. شیخ محمد هادی تهرانی؛

۴. سید ابو تراب خوانساری؛
۵. میرزا محمد جواد اصفهانی؛
۶. شیخ احمد بیدآبادی؛
۷. [شیخ محمد علی شاه آبادی](#).

آثار

۱. حرمة ذبائح اهل الكتلب (اولین تالیف ایشان، در اوان بلوغ)؛
۲. «اصول آل الرسول»؛
۳. «مبانی الاصول»؛
۴. رساله‌ای در حجیت استصحاب؛
۵. منظومه‌ای در اصول الفقه؛
۶. رساله‌ای در اثبات عدم حجیت فقه الرضا علیه‌السلام؛
۷. رساله رجالیه در احوال ابو بصیر؛
۸. کتلب حل العسیر فی احکام العسیر؛
۹. المقالات اللطیفة فی غوامض علم الاصول؛
۱۰. رساله عملیه با عنوان «احکام الايمان»؛
۱۱. رساله‌ای در [نماز](#)؛
۱۲. رساله‌ای در [روزه](#)؛
۱۳. رساله مناسک [حج](#)؛
۱۴. رساله صیغ العقود؛
۱۵. رساله‌ای در [علم تجوید](#)؛
۱۶. کتلب پرسش و پاسخ در مورد مسائلی که در طول عمر از وی پرسیده‌اند؛
۱۷. شرح بر منظومه «الدرة النجفیة» بحر العلوم در [فقه](#)؛
۱۸. حاشیه بر «ریاض المسائل» [علامه طباطبایی](#)؛
۱۹. رساله‌ای در تقدیم تحمید علی التسیبج در تسیبج [حضرت زهرا](#) سلام‌الله‌علیهم؛
۲۰. رساله‌ای در چگونگی استخاره؛
۲۱. افضلیة الصلوات فی اوائل اوقاتھا الا فی ستین موردا؛
۲۲. رساله‌ای در احوال محمد بن اسماعیل بن بزیع، وزیر خلیفه عباسی که از اجلاء اصحاب [امام رضا](#) علیه‌السلام است؛
۲۳. رساله‌ای در احوال [حضرت عبد العظیم حسنی](#) علیه‌السلام و شرح احادیث آن جناب؛
۲۴. رساله‌ای در احوال معمر ابی الدنیای مغربی؛
۲۵. کتلب «الفوائد الرجالیة»؛
۲۶. کتلب «اربعین حدیثا»؛
۲۷. جواهر العلوم؛
۲۸. رساله‌ای در محاذات زن و مرد در نماز؛
۲۹. رساله‌های گوناگون فقهی در شرح مباحث و غوامض برخی از ابواب و فروع فقهیه؛
۳۰. میزان الانسب در احوال امام زانگان اصفهان.

وفت

در اواخر سال ۱۳۱۸ ق، میرزا هاشم، عازم حج [بیت الله الحرام](#) گردید و اهل اصفهان، او را بدرقه کردند تا به سوی دیار آشنا رهسپار شد. قصد میرزا آن بود که قبل از عزیمت به بیت الله الحرام، به زیارت عتبت مقدسه [عراق](#) مشرف گردد و از آن دیار مقس، به سوی دیار [حجاز](#) عازم گردد؛ بدین جهت، پس از طی مسافت اصفهان تا عتبت عالیات، اوایل ماه مبارک [رمضان](#)، به سرزمین نجف اشرف واصل گردید و گویا صاحب [وادی السلام](#) او را دعوت کرده بود تا در جوار او آرام گیرد. در آن هنگام، ضعف و مرض بر او مستولی شد تا آنکه مداوای اطباء نیز ثمر نبخشید و در روز هجدهم رمضان المبارک سال ۱۳۱۸ ق، به دیار باقی شتافت. در پی ارتحال وی، مردمان از عوام و دانشمندان، پیکر پاکش را با تجلیل فراوان، بر روی دست‌ها تشییع کردند و آیه الله شیخ محمد طه نجفی رحمه‌الله‌علیه، بر پیکرش نماز خواند و سپس جسم مطهرش را در مقبره مخصوصی که برای او بنا شده بود، مدفون ساختند.

پانویس

منبع

نرم افزار جامع اصول فقه، مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی.

رده‌های این صفحه: [تراجم](#) | [علمای شیعه](#) | [علمای قرن سیزدهم](#)